

Dylągowa, Hanna

"Pamiętniki dekabrystów", T. I-III, Biblioteka Pamiętników Polskich i Obcych pod red. Waława Zawadzkiego, wstęp Wiktorii Śliwowskiej. Przypisy do t. I i II Wiktorii Śliwowskiej, wybór tekstów i przypisy do t. III Waława Zawadzkiego, Warszawa 1960 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 52/4, 808-809

1961

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Pamiętniki dekabrystów tom I—III. Biblioteka Pamiętników Polskich i Obcych pod redakcją Wacława Zawadzkiego. Wstęp Wiktorii Sliwowskiej. Przypisy do tomu I i II Wiktorii Sliwowskiej. Wybór tekstów i przypisy do tomu III Wacława Zawadzkiego, Państw. Instytut Wydawniczy, Warszawa 1960, s. 482, 663, 909.

Wymienione w nagłówku 3-tomowe wydawnictwo uzupełnia wydawaną w języku polskim literaturę pamiętnikarską pierwszej połowy XIX wieku. Historia ruchu dekabrystów, pasjonująca i sama w sobie niezwykle ciekawa, jest i dla badaczy dziejów polskich bardzo ważna, ze względu chociażby na stosunki członków polskiego Towarzystwa Patriotycznego z rosyjskim Związkiem Południowym.

Dwa pierwsze tomy omawianego wydawnictwa zawierają pamiętniki Rosjan-dekabrystów, tłumaczone po raz pierwszy na język polski. Tom pierwszy zawiera: Wspomnienia braci Bestużewów (Mikołaja, Michała i Piotra) oraz Opowiadania Michała i Heleny Bestużewów według notatek Michała Siemiewskiego. Tom drugi obejmuje Pamiętnik dekabrysty Iwana Jakuszkina; Pamiętnik dekabrysty Iwana Horbaczewskiego; wybór listów i zapisek z notatnika Michała Lunina; Wspomnienia Marii Wołkońskiej; Wspomnienia Pauliny Anniennkowej i Ze wspomnień córki Olgi Iwanowej. Tom III składa się z 59 pozycji. Są to urywki pamiętników i wspomnień Polaków współczesnych ruchowi dekabrystów, a mających z tym ruchem pośrednią lub bezpośrednią styczność.

Pamiętniki opublikowane w dwóch pierwszych tomach omawianej całości zawierają bogaty materiał historyczny dla dziejów dekabrystów. Dla polskiego badacza są cennym źródłem do poznania stosunku postępowych Rosjan pierwszej ćwierci XIX wieku do sprawy polskiej i Polaków. Znajomość tego zagadnienia wyjaśnia częściowo trudności w rozwiązaniu sprawy polskiej, na jakie napotykał Aleksander I w opinii własnego społeczeństwa.

Zwłaszcza sporo światła na tę sprawę rzucają wspomnienia Jakuszkina oraz listy i zapiski Lunina. Oto np. opinia Lunina o Nowosilcowie (list do siostry z 9 czerwca 1838): „Z wielkim ubolewaniem przyjąłem wiadomość o śmierci jednego z moich politycznych przeciwników, przewodniczącego Rady Państwa hrabiego Nowosilcowa. Kiedy stał on na czele administracji w Warszawie, sprzeciwiałem się stosowanemu przezeń systemowi, z którego wynikły tak bolesne skutki dla Królestwa i Cesarstwa. Ale odmienność poglądów politycznych nie przeszkadza mi w oddaniu mu sprawiedliwości. Miał on wiele rozumu, dużą wprawę w rządzeniu i płomienną żarliwość dla szczególnych korzyści Rosji“ (t. II, s. 360). Równie ciekawe są wypowiedzi Lunina o Polakach i Polsce zawarte w liście z 17 (5) listopada 1839 (t. II, s. 360—5). Wspomnienia żon dekabrystów, wydrukowane w tomie II wydawnictwa, dają sporo materiału charakteryzującego życie zesłańców, których tak wielu dostarczały polskie spiski i powstania.

Tom III dla polskiego badacza nie ma już tak istotnego znaczenia jak poprzednie. Na 59 bowiem pozycji tylko 5 jest ogłoszonych drukiem po raz pierwszy. Około 10 stanowią przedruki ze starych roczników czasopism, z pism zbiorowych i trudniej dostępnych broszur. Resztę stanowią fragmenty pamiętników i wspomnień, wydane w XIX w., w okresie międzywojennym i powojennym, a nawet w ostatnich latach. Historyk nie uniknie oczywiście przejrzenia w całości wszystkich tych pamiętników, dostępnych zresztą w większych bibliotekach naukowych. Za to dla miłośnika historii, chcącego się zaznajomić pobieżnie z omawianym zagadnieniem, tom ten będzie ciekawą pozycją wydawniczą.

Wstęp do całości wydawnictwa napisany został z dużą znajomością literatury rosyjskiej, a zwłaszcza radzieckiej. Omawia on w ogólnym zarysie losy spuścizny piśmienniczej pozostałej po dekabrystach, jak i dzieje samych dekabrystów i stosunków ich z Polakami.

W dwóch wypadkach autorka nie uniknęła podania jako pewnych faktów zbyt mało zbadanych; po pierwsze: że Łukasiński chciał nawiązać kontakt z tajnymi stowarzyszeniami rosyjskimi, a przeszkodziło mu tylko jego aresztowanie (t. I, s. 14); po drugie: że Lunin, będąc w Warszawie obracał się w kołach spiskowców polskich (t. I, s. 18). Oba tak kateryczne sformułowania nie znajdują pokrycia w dostępnych źródłach.

Staranne na ogół przypisy, którymi zaopatrzone poszczególne teksty, zrobione zostały z dużą znajomością przedmiotu. Można wskazać na kilka nieścisłości i braków, nie psują one jednak ogólnego dobrego wrażenia. Dla przykładu można podać przypis 273 (t. II) — Lunin nie był w czasie swego pobytu w Warszawie adiutantem W. Ks. Konstantego (to samo dotyczy wstępu, t. I, s. 18). Przypis 252 (t. III) — Piotr Bieliński umarł w 1829, a nie w 1828 roku. Przypis 276 (t. III) — Majewski i Krzyżanowski zostali wywiezieni do Rosji latem 1828 r., a nie razem z Łukasińskim, w czasie powstania listopadowego. Przypis 499 (t. III) — stanowisko wojewody Feliksa Czarnieckiego na sądzie sejmowym było zupełnie jasne, wykazywał on miarowicie daleko idącą gorliwość w uznawaniu winy oskarżonych. Świadczą o tym sprawozdania z posiedzeń Sądu Sejmowego. Rolę jego we właściwym świetle przedstawia również Niemcewicz w „Pamiętnikach czasów moich“ (t. II, s. 300).

Całość wydana starannie, jak wszystkie publikacje tej serii, zaopatrzona jest w indeks oraz liczne i ciekawe ilustracje — głównie portrety. Do drobnych braków wydawniczych zaliczyć można nie podanie miejsca i roku wydania oryginałów rosyjskich, których polskie tłumaczenia znajdują się w tomie II.

W sumie tom I i II wzbogaca literaturę pamiętnikarską wydawaną w języku polskim, tom III służyć będzie zapewne licznym miłośnikom historii, nie mającym czasu lub chęci na bardziej gruntowne badania. Wstęp zaś zwraca uwagę na kilka ważniejszych problemów dotyczących stosunków polsko-rosyjskich, a wymagających jeszcze dalszych badań i nowego naświetlenia.

Hanna Dylągowa

Helena R z a d k o w s k a, *Polemiki ideologiczne J.N. Janowskiego*, Książka i Wiedza, Warszawa 1960, s. 184, 3 nlb.

Okres powojenny w badaniach nad Wielką Emigracją charakteryzuje się położeniem większego nacisku na sprawy ideologiczne, szczególnie lewicy wychodźczej, co w pełni uzasadnione jest zarówno zapotrzebowaniem społecznym, jak i zachowaniem oraz dostępnością źródeł (przeważnie drukowanych). Niemniej w tym zakresie, jak w pracach nad dziejami poszczególnych ugrupowań i obozów emigracyjnych, jest jeszcze wiele do zrobienia. Niedawno wydana książka H. R z a d k o w s k i e j rozszerza w pewnym stopniu naszą znajomość ideologii Towarzystwa Demokratycznego Polskiego. Omawia ona system poglądów Jana Nepomucena Janowskiego — założyciela, działacza i publicysty TDP. Studium to jest rozwinięciem wcześniej opublikowanego artykułu¹.

Podstawę źródłową książki R z a d k o w s k i e j stanowią prace, broszury i artykuły Janowskiego drukowane na emigracji i w kraju, uzupełnione nie publikowanymi wypowiedziami i notatami, znajdującymi się w bogatej jego spuściźnie, przechowywanej w Bibliotece Jagiellońskiej. Autorka wykorzystała również znaczną część litera-

¹ H. R z a d k o w s k a, *Walka Jana Nepomucena Janowskiego z reakcyjną ideologią feudałów polskich, Dziesięciolecie Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie 1946—1956. Zbiór rozpraw i artykułów*, Kraków 1957, s. 387—399.